

KANCELARIA SENATU
BIURO ANALIZ I DOKUMENTACJI
Dział Analiz i Opracowań Tematycznych

Uwagi do projektu uchwały Senatu RP
w 70. rocznicę napaści przez
Niemcy i Rosję na Polskę
(druk senacki nr 642)

OPINIE I EKSPERTYZY

OE-112

WRZESIEŃ 2009

Spis treści:

1. Dr Andrzej Krzysztof Kunert - Propozycje i uwagi do projektu uchwały Senatu RP w 70. rocznicę napaści przez Niemcy i Rosję na Polskę (druk senacki nr 642).....3
2. Dr Leszek Moczulski - Uwagi do projektu uchwały Senatu RP w 70. rocznicę napaści przez Niemcy i Rosję na Polskę (druk senacki nr 642).....9

Materiał przygotowany przez Dział Analiz i Opracowań Tematycznych Biura Analiz i Dokumentacji.
Biuro zamawia opinie, analizy i ekspertyzy dotyczące poszczególnych projektów ustaw sporządzone
przez specjalistów reprezentujących różne punkty widzenia.
Wyrażone w materiale opinie odzwierciedlają jedynie poglądy autorów.

©Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2009

Redakcja:
Małgorzata Korzeniowska
Robert Stawicki

Biuro Analiz i Dokumentacji Kancelarii Senatu
Dyrektor – Agata Karwowska-Sokołowska – tel. 022 694 94 32, fax 022 694 94 28,
e-mail: sokolows@nw.senat.gov.pl
Wicedyrektor – Ewa Nawrocka – tel.022 694 98 53,
e-mail: nawrocka@nw.senat.gov.pl
Dział Analiz i Opracowań Tematycznych tel. 022 694 98 04

Warszawa, dnia 21 września 2009 r.

dr Andrzej Krzysztof Kunert

**Propozycje i uwagi do projektu uchwały Senatu RP
w 70. rocznicę napaści przez Niemcy i Rosję na Polskę
(druk senacki nr 642)**

Odnoszę się z szacunkiem do treści projektowanej uchwały Senatu RP, opisującej historyczne wydarzenia z lat 20/30-tych w aspekcie stosunków między Polską, Niemcami i Rosją Sowiecką. Mając jednak na uwadze obchodzoną właśnie rocznicę, zasadniczy tekst uchwały powinien zwłaszcza dotyczyć pamiętnych wydarzeń roku 1939, które w najtragiczniejszy sposób wpłynęły na dalszy bieg najnowszej historii Polski.

Dlatego też chciałbym zaproponować nowe brzmienie tekstu uchwały. Jednak zdaję sobie również sprawę z tego, że Państwo senatorowie mogliby mieć inne zdanie. W związku z powyższym, w drugiej części materiału, zamieszczam szczegółowe uwagi wraz z propozycjami zmian do tekstu uchwały zawartej w druku senackim nr 642.

1. Propozycja nowego brzmienia tekstu uchwały:

Senat RP w 70. rocznicę napaści na Polskę hitlerowskiej III Rzeszy Niemieckiej i stalinowskiego Związku Sowieckiego

- wobec przemilczania faktów i wyrażania jednostronnych opinii z tą rocznicą związanych, a wynikających z aktualnej polityki historycznej,
 - motywowany solidarnością w prawdzie z narodami Niemiec, Rosji i społecznością międzynarodową,
 - dla przeciwdziałania różnicom zdań co do oczywistych faktów historycznych
- czuje się obowiązku przypomnieć co następuje:

Niemiecko-sowiecki pakt o nieagresji z 23 sierpnia 1939 r. (nazywany paktem lub układem Ribbentrop-Mołotow) został podpisany w Moskwie w imieniu rządu Rzeszy Niemieckiej przez ministra spraw zagranicznych Joachima von Ribbentropa, a w imieniu rządu ZSRR przez przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych (premiera) i ludowego komisarza (ministra) spraw zagranicznych Wiaczesława Mołotowa.

Ten niezwykle pakt o nieagresji, zawarty przez dwa państwa nie posiadające ani jednego kilometra wspólnej granicy, w tajnym protokole dodatkowym przewidywał wspólny IV rozbiór Polski i podział stref wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej. Do istnienia owego protokołu, ujawnionego w marcu 1946 r. podczas Procesu Norymberskiego, władze ZSRR przyznały się (po 50 latach zaprzeczeń) dopiero w 1989 r.

Żegnając Ribbentropa po podpisaniu paktu Józef Stalin w imieniu rządu sowieckiego „dał słowo honoru, że Związek Radziecki nie zdradzi swego partnera”. Ratyfikacji paktu o nieagresji dokonały 31 sierpnia 1939 r. jednocześnie Reichstag w Berlinie i Rada Najwyższa w Moskwie, a Mołotow oświadczył wówczas: „*Niezadowoleni z tej sytuacji mogą być jedynie podżegacze do wojny ogólnoeuropejskiej*”.

Dzień później, 1 września, niemiecka agresja na Polskę rozpoczęła II wojnę światową. 17 września agresji na Polskę dokonał ZSRR, łamiąc polsko-sowiecki pakt o nieagresji (podpisany 25 lipca 1932 r. i następnie 5 maja 1934 r. przedłużony aż do 31 grudnia 1945 r.). Już następnego dnia po agresji sowieckiej, 18 września 1939 r., w Berlinie i Moskwie wydano wspólny komunikat o działaniach wojsk obu państw, w którym ogłoszono, że „*zadaniem tych wojsk jest przywrócenie w Polsce porządku i spokoju, które zostały naruszone przez rozpad państwa polskiego*”.

20 września 1939 r. w Moskwie, ludowy komisarz (minister) obrony ZSRS komandarm Borys Szaposznikow i niemiecki attaché wojskowy gen. Ernst Köstring ustalili tekst sowiecko-niemieckiego protokołu o ruchach wojsk obu stron w celu osiągnięcia linii demarkacyjnej, gwarantujący wojskom niemieckim pomoc oddziałów Armii Czerwonej „*celem zniszczenia polskich oddziałów i band, które znajdują się na drodze przemarszu*”.

22 września 1939 r. ogłoszono w Moskwie wspólny komunikat niemiecko-sowiecki o ustanowieniu tymczasowej linii demarkacyjnej wzdłuż linii rzek Narew–Wisła–San. Linia ta, co wyraźnie widać na opublikowanej następnego dnia w moskiewskiej „Prawdzie” oficjalnej mapie, przebiegała przez Warszawę (która przecież skapitulowała przed Niemcami sześć dni później). Jeszcze tego samego dnia, 22 września, w Brześciu nad Bugiem – z okazji przekazania miasta przez oddziały Wehrmachtu oddziałom Armii Czerwonej – odbyła się uroczysta wspólna defilada wojskowa.

28 września 1939 r. w Moskwie podpisano drugi układ Ribbentrop-Mołotow, noszący już jednoznaczny tytuł: *Niemiecko-sowiecki układ o przyjaźni i granicy*, mówiący o „*upadku byłego Państwa Polskiego*” i o ustaleniu „*granicy obustronnych interesów państwowych na obszarze byłego Państwa Polskiego*”, uznanej za „*ostateczną*”. Układ ten, będący faktycznie aktem IV rozbioru Polski, dzielił nasz kraj dokładnie na pół. Zgodnie z tajnym protokołem dodatkowym linię Wisły zastąpiono linią Bugu, co pociągnęło za sobą wycofanie się Armii

Czerwonej z Lubelszczyzny i części województwa warszawskiego, a w zamian włączenie Litwy do strefy wpływów ZSRR. Kolejny tajny protokół dodatkowy przewidywał solidarne zwalczanie „polskiej agitacji” i „udzielanie sobie wzajemnie informacji o przedsięwziętych w tym celu zarządzeniach” (do istnienia owego protokołu władze Rosji przyznały się dopiero w 1992 r.).

6 października 1939 r. w przemówieniu wygłoszonym w Reichstagu Hitler nazwał Polskę „*tworem określanym mianem bękarta*” i oświadczył: „*Polska traktatu wersalskiego nigdy już nie powstanie! To gwarantują dwa największe kraje świata*”. Szerzej tę myśl rozwinął Mołotow w przemówieniu w Radzie Najwyższej ZSRR 31 października: „*wystarczyło jednego uderzenia [sic] na Polskę, najpierw ze strony armii niemieckiej, a potem – Armii Czerwonej, aby nic nie zostało z tego pokracznego bękarta [urodliwego dietiszcza] traktatu wersalskiego, jakie żyło kosztem ucisku narodowości niepolskich. [...] O przywróceniu dawnej Polski, jak każdy rozumie, nie może być mowy. Toteż bezsensowne jest przedłużanie obecnej wojny pod hasłem odbudowania byłego państwa polskiego. [...] Ideologię hitleryzmu, jaki wszelki inny system ideologiczny, można uznawać lub negocjować – jest to sprawa smaku [eto dieło wkusa]. Ale każdy człowiek zrozumie, że ideologii nie można unicestwić siłą, że nie można z nią skończyć za pomocą wojny. Dlatego też prowadzenie takiej wojny, jak wojny o «unicestwienie hitleryzmu», osłanianej fałszywym hasłem walki o «demokrację», jest nie tylko bezsensowne, ale i zbrodnicze*”.

24 grudnia 1939 r. Józef Stalin w depeszy do Ribbentropa napisał: „*Przypieczętowana krew przyjaźń narodów Niemiec i Związku Sowieckiego ma podstawy do tego, by być długotrwała i mocna*” (tekst depeszy opublikowała moskiewska „Prawda” następnego dnia).

Oficjalny komunikat sowiecki o zakończeniu wytyczania „*granicy niemiecko-sowieckiej*” (rozpoczętego 10 października 1939 r.) ogłoszono w Moskwie 5 marca 1940 r. „*Komunikat rządu sowieckiego – napisał wówczas nowojorski „Nowy Świat” – uważany jest w rosyjskich kołach rządowych za formalne wykreślenie Rzeczypospolitej Polskiej [...] z liczby państw istniejących*”. Tego samego dnia w Moskwie podpisano ściśle tajną decyzję najwyższych władz państwowych i partyjnych ZSRR o dokonaniu zbrodni katyńskiej (do jej autorstwa władze ZSRR przyznały się po 50 latach zaprzeczeń w 1990 r.). Miesiąc później, 3 kwietnia 1940 r., pierwszy transport śmierci z sowieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku wyruszył do Katynia... Zaś miesiąc wcześniej, 10 lutego 1940 r., władze sowieckie przeprowadziły pierwszą masową deportację ludności polskiej w głąb ZSRR.

Sojusz hitlerowskiej III Rzeszy i stalinowskiego Związku Sowieckiego trwał przez niemal dwa lata z sześciu lat II wojny światowej – do czasu jego zerwania przez Hitlera 22 czerwca 1941 r.

„Sześć lat grozy na Waszej ziemi i cztery lata na naszej – dziwną jest rzeczą pomyśleć, że początek temu koszmarowi dał w praktyce potworny pakt Ribbentrop-Mołotow!” – napisali do Polaków cztery lata temu członkowie Rosyjskiego PEN-Clubu.

Senat RP wyraża przekonanie, że budowa stosunków przyjaźni i współpracy między naszymi narodami winna być budowana na gruncie prawdy i wzajemnego poszanowania wolności i suwerenności, z czym nierozdzielnie wiąże się odpowiedzialność za przeszłość i przyszłość.

2. Uwagi oraz propozycje zmian do tekstu uchwały zawartej w druku nr 642.

Strona 1

w. 11¹

- Karol Radek w lutym 1922 r. nie był „sowieckim komisarzem do spraw zagranicznych” (stanowisko to od 1918 r. zajmował Gieorgij Cziczerin), lecz członkiem Prezydium Komitetu Wykonawczego Kominternu (Międzynarodówki Komunistycznej).

w. 14

- (kwiecień 1922 r.) nie Sowiety, lecz Rosyjska Socjalistyczna Federacyjna Republika Radziecka (RSFRR).

w. 15

- błąd literowy: nie Rapallno, lecz Rapallo

- Rapallo zapoczątkowało 12-letnią (dlaczego akurat 12-letnią? tylko do 1934?) bliską współpracę.

w. 17

- traktat podpisany 24 IV 1926 r. nie nosił nazwy paktu o nieagresji, lecz traktatu przyjaźni (zob. *Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919-1939*, opracowali Władysław Kulski i Michał Potulicki, Warszawa 1939, s. 481-482).

¹ Jest to odniesienie do wiersza w tekście projektu uchwały (druk nr 642).

w. 23

- „do płyt w artylerii ciężkiej”?

Strona 2

w. 3 i 5

- raz Piotrogród, raz Leningrad – może na wszelki wypadek w pierwszym przypadku dać: Piotrogród (od 1924 – Leningrad).

w. 7-9

- czy rzeczywiście „pod większością tajnych umów ze strony Rosji widniał podpis Michaiła Tuchaczewskiego, który walnie przyczynił się do wzmocnienia niemieckiej potęgi”?

w. 10

- „...i [brak słowa: dojściu] jej przywódcy Adolfa Hitlera jako kanclerza do władzy...”.

w. 13-14

- czyżby rzeczywiście to Polska „doprowadziła do zawarcia układów o nieagresji pomiędzy ZSRS i wszystkimi zachodnimi sąsiadami tego kraju”, a „występując w postaci faktycznego gwaranta” sama podpisała taki pakt w lipcu 1932 r.?

w. 14 i 21

- sugeruję stosowanie jednak skrótu ZSRR (a nie ZSRS), zgodnie z zapisami w przedwojennych polskich zbiorach umów międzynarodowych.

w. 15

- sugeruję podanie dziennej daty polsko-sowieckiego układu o nieagresji: 25 lipca 1932 r.
- sugeruję dodanie ważnej informacji o jego przedłużeniu 5 maja 1934 r. aż do 31 grudnia 1945 r.

w. 27

- warto również przy nazwisku Mołotowa dodać jego ówczesne dwie funkcje państwowe: przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych (premier) i ludowy komisarz (minister) spraw zagranicznych ZSRR.

w. 29-30

- może zamiast sformułowania: „zawierający podział wpływów...” lepiej zamieścić wyrażenie: „ustalający podział stref wpływów...”.

w. 34

- do sformułowania: „kolejnego sowiecko-niemieckiego paktu z 28 września 1939 r.” zdecydowanie sugeruję dodanie jego pełnej formalnej nazwy i określenie faktycznego charakteru: „kolejnego niemiecko-sowieckiego paktu z 28 września 1939 r. (noszącego już nazwę: układ o przyjaźni i granicy, a stanowiącego faktycznie akt IV rozbioru Polski, dzielący jej terytorium na pół)”.

Strona 3

w. 1-2

- zamiast: „dotyczący wzajemnych niemiecko-sowieckich konsultacji w sprawach zwalczania powstających na ziemiach polskich organizacji konspiracyjnych” sugeruję zdecydowanie: „dotyczący wzajemnych niemiecko-sowieckich konsultacji w sprawach zwalczania «polskiej agitacji»”.

w. 3

- ZSRR i III Rzesza nie: „prowadzili wspólną politykę eksterminacyjną przeciw Rzeczypospolitej”, lecz na przykład: „prowadziły wspólną politykę nieuznawania istnienia Rzeczypospolitej Polskiej, a także stosowały wiele podobnych form i metod represji wymierzonych w jej obywateli”.

w. 11

- sojusz niemiecko-sowiecki trwał nie „przez 2 lata”, lecz „przez niemal 2 lata”.

Warszawa, dnia 18 września 2009

dr Leszek Moczulski

**Uwagi do projektu uchwały Senatu RP
w 70. rocznicę napaści przez Niemcy i Rosję na Polskę.
(druk senacki nr 642)**

Przedstawiony projekt uchwały Senatu zmierza do zaprezentowania niezbitych, a przeinaczanych czy zapomnianych faktów historycznych; występuje przeciwko praktyce prowadzącej do falsyfikowania wydarzeń sprzed 70 lat i upowszechniania błędnych ocen i opinii, co powinno być wykazane przy pomocy argumentów historycznych, a nie politycznych. Taka koncepcja projektu uchwały wydaje się być uzasadniona, zwłaszcza, że inne dokumenty i oświadczenia oficjalne wybrały inne drogi. Moje uwagi dotyczą bezpośrednio proponowanego tekstu, pomijając inne możliwe koncepcje projektu uchwały.

Proponowane poprawki naniósłem bezpośrednio w tekście projektu uchwały. Wyjaśnienia i uzasadnienia poczynionych poprawek z numeracją odnoszącą się do kolejnych akapitów projektu uchwały przedstawiam poniżej.

(1) Po podpisaniu traktatu pokojowego w Brześciu w marcu 1918 r. Niemcy i Rosja sowiecka ustanowiły stosunki dyplomatyczne, ale nie zdążyły nawiązać realnych stosunków handlowych. Odrodzenie Rzeczypospolitej spowodowało przerwanie bezpośredniego sąsiedztwa obu państw, ponadto bolszewicy w warunkach wojny domowej nie byli w stanie zorganizować importu, a eksportować mogli tylko rewolucję. W 1919 r. na terenie formujących się krajów bałtyckich - od Litwy po Finlandię - działały niemieckie Freikorpsy - korpusy ochotnicze, walczące z bolszewikami (w jednym z nich, na Łotwie, służył późniejszy generał - Heinz Guderian, typowy Ost-Deutsch). W trakcie wojny 1920 r. sympatie niemieckie były po stronie sowieckiej; zarówno politycy jak i dowódcy formującej się Reichswehry mieli nadzieję, że po klęsce Polski odzyskają utracone ziemie na Wschodzie, ale nie doszło do jakiegokolwiek porozumienia. Komunistyczna Rosja była izolowana, komunikacja przez Bałtyk i Morze Czarne przecięta. Trwała jeszcze interwencja brytyjsko-francuska, zakończona dopiero latem 1920 r. (brytyjska misja wojskowa opuściła Sewastopol 29 czerwca 1920 r.) - jakkolwiek rozmowy polityczne z Sowietami (z wysłannikiem Lenina Leonidem Krasinem) rozpoczęto na polecenie premiera Lloyda George'a jeszcze 31 maja, na

Dalekim Wschodzie ostatnie oddziały japońskie wycofały się w 1922 r. Normalną aktywność dyplomatyczną, także w zakresie gospodarczym, sowiecka Rosja (od 1922 ZSRR) mogła rozpocząć dopiero w 1921 r., jakkolwiek zawarte w tym roku porozumienia ekonomiczne z Niemcami zaczęto realizować dopiero w następnym.

W szczegółowych kwestiach nie należy iść na niejasne uogólnienia, gdyż pozwala to stronie rosyjskiej na łatwą polemikę. Wiele faktów znamy ze źródeł pośrednich i mogą być one łatwo podważone, niektórym drugorzędnym Rosjanie zaprzeczają, a podejmowanie polemiki, na uboczne mimo wszystko tematy, może zostać odebrane jako potwierdzenie dyskusyjności polskich argumentów.

(2) Bardziej szczegółowe przedstawienie zapoczątkowania współpracy sowiecko-niemieckiej wydaje się uzasadnione, jakkolwiek można sformułować je zwięźle.

Projekt uchwały odwołuje się do współpracy wojskowej i wojennej, co obejmuje zbrojenia i łamanie klauzul Traktatu Wersalskiego - ale w samym utrzymywaniu stosunków dyplomatycznych i rozwijaniu wymiany handlowej nie ma nic nagannego, jeśli nawet intencje były złe.

(3) Powstaje pytanie, czy omawiane w tym fragmencie kwestie wymagają tak szczegółowego omówienia.

(4) Sposób powołania Hitlera na kanclerza nie należy do tematu. Demokratyzm powołania polegał na uzyskaniu większości, ale już głosowanie akceptujące nominację Hitlera przez Prezydenta Hindenburga na kanclerza odbywało się w warunkach zastraszania; deputowanych komunistycznych w ogóle nie dopuszczono do głosowania, część z nich wcześniej uwięziono.

(5) Staraniem Warszawy, o co zresztą zabiegali Sowieci, czas trwania paktów o nieagresji pokrywał się (niemiecki wygaszał rok wcześniej). Gdyby Stalin miał zastrzeżenia do porozumienia polsko-niemieckiego, nie zgodziłby się na przedłużanie traktatu z Polską. Teza polska, że dopiero oba porozumienia stabilizują pokój w regionie, przyjmowane były w Moskwie bez zastrzeżeń.

(6) 23 sierpnia i 17 września 1939 r. nie były czynami izolowanymi, wynikały z całego ciągu polityki sowieckiej.

(7) Zachowanie sowieckie miało istotny wpływ na cały przebieg wydarzeń.

(8) Układ z 28 IX 1939 r. nie ukrywał współdziałania sojuszniczego. Polityka realizowana wobec Polski i Polaków była wspólna, uzgadniana i koordynowana.

(9) Działając jako sojusznik, ZSRR umożliwiała, a co najmniej ułatwiała odniesienie sukcesu stronie niemieckiej.

(10) Polityka Stalina, której filarem stała się napaść na Polskę, nie była korzystna dla ZSRR. Wręcz przeciwnie, przyniosła straszliwe, do dzisiaj nieodrobione straty i zagrażała samemu istnieniu państwa. Gdyby Stalin nie umożliwił Hitlerowi rozpoczęcia wojny, ZSRR nie poniósłby tych wszystkich straszliwych strat. Stając na uboczu konfliktu 1939 r. ZSRR miał wiele do łatwego ugrania, ale awanturnicza, bezmyślna polityka Stalina przyniosła straszliwe zniwo. Prędzej czy później sami Rosjanie to zrozumieją.

p r o j e k t

UCHWAŁA

SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia

w 70. rocznicę napaści przez Niemcy i Rosję na Polskę

- Senat RP w 70. rocznicę napaści na Polskę przez hitlerowskie Niemcy i stalinowską Rosję
- wobec przemilczania faktów i wyrażania jednostronnych opinii z tą rocznicą związanych wynikających z aktualnej polityki historycznej,
 - motywowany solidarnością w prawdzie z narodami Niemiec, Rosji i społecznością międzynarodową,
 - dla przeciwdziałania różnicom zdań co do faktów oczywistych

czuje się w obowiązku przypomnieć następujące fakty:

1. Współpraca wojskowa i zbrojeniowa Rosji z Niemcami² rozpoczęła się w 1922 r. i zakończyła 22 czerwca 1941 r. - kiedy obie strony już ze sobą walczyły.

2. Wcześniej jeszcze, bo od maja 1921 r. RSFRR zawierała porozumienia handlowe z firmami niemieckimi. W marcu 1922 r. podpisano pierwszą umowę o charakterze zbrojeniowym (z firmą Junkers), dotyczącą współpracy w projektowaniu, testowaniu i produkcji samolotów bojowych. Do oficjalnych rozmów pomiędzy komisarzem spraw

² Tekst oznaczony kursywą jest tekstem dodanym przez eksperta do projektu uchwały

zagranicznych Cziczerinem a ministrem spraw zagranicznych Rathenauem doszło w kwietniu 1922 r. w Berlinie. W toku właściwych obrad ustalono zasady przyszłego porozumienia polityczno-gospodarczego, ale w tajnych rozmowach pomiędzy członkiem sowieckiej delegacji Karolem Radkiem a gen. Seektem - szefem Reichswehry omówiono założenia operacyjne ewentualnej wojny z Polską oraz wspólne przedsięwzięcia zbrojeniowe i podpisano tajny układ o współpracy wojskowej. Ustalenia berlińskie znalazły formalny wyraz w traktacie niemiecko-sowieckim, podpisanym w Rapallo 16 kwietnia 1922 r. Cztery lata później, 24 kwietnia 1926 r., nadano wzajemnym stosunkom wyższy poziom, przez podpisanie w Berlinie tzw. Berliner Vertrag - paktu o nieagresji, a faktycznie współpracy. Podstawą porozumienia było wspólne przekonanie obu państw, że konieczne jest przekreślenie skutków Traktatu Wersalskiego - nieuznawanego przez ZSRR, a w szczególności militarna likwidacja państwa polskiego.

3. Dwunastoletnia współpraca sowiecko-niemiecka, przerwana na przełomie 1933/1934 z inicjatywy Hitlera, obejmowała współpracę sztabową, szkoleniową, w zakresie projektowania, testowania i wytwarzania sprzętu oraz uzbrojenia zakazanego Niemcom przez Traktat Wersalski, szczególnie lotnictwa wojskowego, broni pancernej, ciężkiej artylerii, broni chemicznej, okrętów podwodnych. Wspólnie oceniano sprzęt i metody jego użycia, przeprowadzano studia, gry wojenne i manewry polowe. Pozwoliło to na przygotowanie założeń wojny silnikowej, w nomenklaturze niemieckiej określanej jako Blitzkrieg, a w sowieckiej jako głęboką operacją. Ostatecznie, w chwili rozpoczęcia remilitaryzacji Niemiec przez Hitlera, Reichswehra dysponowała konstrukcjami i prototypami zakazanych broni, sporym zapasem nielegalnie nagromadzonej broni i amunicji (w tym gazów bojowych), a także opracowanymi założeniami organizacyjnymi związków pancerno-motorowych, przeciwioną taktyką stosowania nowych broni i wyszkoloną kadrą. Skróciło to proces odbudowy Wehrmachtu o dobrych kilka lat. Ważną dziedziną współpracy był przemysł zbrojeniowy, rozbudowywany dzięki niemieckiej technologii, konstrukcjom, dostawom inwestycyjnym oraz specjalistom. W następstwie tych działań m. in. pod Moskwą powstała fabryka samolotów Junkersa. Koncern Kruppa zbudował w Moskwie fabrykę dział oraz dostarczał bloki stalowe do płyt w artylerii ciężkiej. W Troicku (obwód czelabiński) firma Bersol zbudowała fabrykę gazów bojowych. Niemcy, w zamian za część produkcji wspomagały budowę fabryk amunicji w Tule, Piotrogradzie (Leningradzie) i innych miejscowościach. W Lipiecku powstała szkoła i baza lotnicza kształcąca niemieckich lotników. W Kazaniu Rosjanie szkolili niemieckich czołgistów. W Leningradzie Niemcy projektowali czołgi i okręty podwodne. W obozie doświadczalnym "Kama" pod Iżewskiem

prowadzono szkolenie oficerów niemieckich i sowieckich oraz testowano pojazdy pancerne, ciężką artylerię, środki chemiczne.

4. Po powołaniu Hitlera na kanclerza stosunki niemiecko-sowieckie zaczęły pogarszać się z pewnym opóźnieniem, przy czym następowało to z wyłącznej inicjatywy Berlina, a nie Moskwy. Jako ostatni, w końcu 1933 r., Niemcy przekazali Sowietom gotowy projekt czterosilnikowego samolotu dalekiego zasięgu (przed wybuchem wojny takich maszyn w Rzeszy nie produkowano).

5. Zagrożonej dwustronnie Rzeczypospolitej zależało na chociażby tylko czasowym ułożeniu stosunków z oboma sąsiadami. W latach 1931-32 Polska doprowadziła do zawarcia układów o nieagresji pomiędzy ZSRS i prawie wszystkimi zachodnimi sąsiadami tego kraju, a występując w pozycji faktycznego gwaranta stabilizacji w całej strefie, w lipcu 1932 r. podpisała pakt o nieagresji na 3 lata. Trudniej układały się sprawy z Niemcami, ale po niepowodzeniu projektu Piłsudskiego o interwencji polityczno-militarnej zmuszającej do rezygnacji z remilitaryzacji i agresywnej polityki (tzw. wojna prewencyjna) - podnoszonym trzykrotnie w 1933 r. i połączonym z demonstracjami wojskowymi, 26 stycznia 1934 r. doszło do podpisania polsko-niemieckiej deklaracji o nieagresji, z 10-letnim terminem obowiązywania. Natychmiast po tym, 15 lutego 1934 r., obowiązywanie traktatu polsko-sowieckiego przedłużono o dalsze 10 lat, do 1945 r.

6. Narastający kryzys międzynarodowy, wywołany agresywnymi zachowaniami III Rzeszy, polityka sowiecka postanowiła wykorzystać do sprowokowania wojny powszechnej, rozumianej jako wstęp do rewolucji wszechświatowej. Latem 1938 r. rozpoczęto nad granicą polską koncentrowanie zgrupowań armijnych, przeznaczonych do ataku na Rzeczpospolitą na całej szerokości frontu, od Dźwiny po Dniestr. Nie zostały one rozwiązane, a w następnych kilkunastu miesiącach były systematycznie powiększane i ostatecznie uderzyły 17 września 1939 r. Pokojowe rozwiązanie konfliktu sudeckiego spowodowało stopniową ewolucję polityki sowieckiej. Poczynając od wiosny 1939 r. trwa dogadywanie się sowiecko-niemieckie. Punktem zwrotnym jest przemówienie Stalina 10 marca na XVIII Zjeździe WKP(b), odczytane przez Hitlera jako aprobata na zagarnięcie resztek Czech - co następuje 15 marca i skutkuje otwarciem nowego kryzysu międzynarodowego, prowadzącego do wojny. Po licznych sondażach i tajnych rozmowach, w pierwszych dniach sierpnia 1939 r. strona sowiecka zgłasza gotowość do rozpoczęcia rozmów politycznych z Niemcami, obejmujących również kwestię Polski. W istniejących warunkach otwartego konfliktu politycznego pomiędzy Rzeszą i Rzeczpospolitą oznacza to gotowość do podjęcia współpracy przeciwko Rzeczypospolitej i jej sojusznikom. 12 sierpnia Mołotow akceptuje uzgodnione założenia nowego paktu o nieagresji, przy czym ostateczny tekst porozumienia ma być przyjęty i podpisany podczas

wizyty przedstawiciela Hitlera w Moskwie. Na tej podstawie Hitler podejmuje ostateczną decyzję o ataku na Polskę, wyznaczając jego datę na 26 sierpnia. Moskwa jednak zwleka, domagając się, aby najpierw podpisany został traktat handlowy. Dochodzi do tego 19 sierpnia na warunkach sowieckich: ZSRR otrzymuje ogromne kredyty, w zamian zobowiązując się dostarczyć Niemcom niezbędnych do prowadzenia wojny paliw płynnych, surowców strategicznych i żywności. Techniczna możliwość realizowania umowy wymaga uprzedniego pokonania Polski i ustanowienia wspólnej granicy obu agresorów. 23 sierpnia 1939 roku w Moskwie niemiecki minister spraw zagranicznych Joachim von Ribbentrop i Władimir Mołotow, w obecności Stalina, podpisują 10-letni pakt, formalnie o nieagresji, faktycznie o sojuszu. Jego integralną częścią jest tajny protokół dotyczący podziału całego obszaru pomiędzy Morzami Bałtyckim i Czarnym pomiędzy obu sojuszników.

7. Wbrew nadziejom Hitlera, mocarstwa zachodnie po napaści Niemiec na Polskę przystępują do wojny. Zagrożone uderzeniem od zachodu, począwszy od 3 września, Niemcy naciskają na ZSRR, aby wystąpił zbrojnie przeciwko Polsce, co skróci czas kampanii, a także powstrzyma mocarstwa zachodnie od rozpoczęcia ofensywy. Moskwa godzi się, ale przesuwa terminy, ostatecznie dokonując agresji 17 września 1939 r. Uderzenie sowieckie przekreśla szanse dalszego stawiania przez Polskę oporu, skraca czas kampanii (walki kończą się 6 października), czyni bezprzedmiotową ofensywę aliantów na froncie zachodnim.

8. Jeszcze w trakcie kampanii, 28 września 1939 r., zostaje podpisany w Moskwie kolejny pakt sowiecko-niemiecki „O granicach i przyjaźni”, zmieniający nieco rozgraniczenie terytorialne pomiędzy oboma agresorami i określający zasady sojuszniczej współpracy. M. in. ustalono zasady współdziałania przy realizacji wspólnej polityki, zmierzającej do eksterminacji Polaków, poczynając od inteligencji, w tym koordynację poczynań obu aparatów bezpieczeństwa i terroru. W rezultacie, po podzieleniu się terytorium Polski niemiecki i sowiecki okupant, działając wspólnie i w porozumieniu, zaczął realizować plan tępienia Narodu Polskiego, grabienia jego dóbr materialnych, niszczenia dóbr kultury i nauki - prowadząc wysiedlenia, deportacje, masowe mordowanie obywateli RP, w tym zbrodnie wojenne, eksterminację elit życia społecznego, kultury, nauki, wojska i duchowieństwa, czystki etniczne, w sumie zawierające wszystkie znamiona ludobójstwa.

9. Na mocy podpisanych porozumień, precyzowanych później w niektórych szczegółach, w latach 1939-1941 rozwinęła się w pełni sojusznicza współpraca obu mocarstw. ZSRR zabezpieczał tyły niemieckie, dostarczał niezbędnych surowców i wytworów, umożliwiał tranzyt łamiący blokadę aliantów, udostępnił bazę okrętów podwodnych,

zapewniał pomoc wywiadowczą i dywersyjną (masowe dezercje komunistów we Francji). Dzięki wspólnemu pokonaniu Polski i sterroryzowaniu Rumunii, sowieckie i rumuńskie paliwa płynne mogły swobodnie płynąć do Niemiec, umożliwiając zwycięstwa w Skandynawii, Francji, na Bałkanach i w Afryce.

10. Wchodząc czynnie do II wojny światowej w trzecim tygodniu jej trwania i przez okres blisko 2 lat przyczyniając się do zwycięstw Hitlera powodujących opanowanie prawie całej Europy, ZSRR prowadził politykę, której kosztem stała się m. in. śmierć 22 milionów obywateli, a kalectwo i trwała utrata zdrowia 30 mln dalszych (na 180 mln mieszkańców w 1939 r.), zaś Związek Radziecki ocalał jedynie dzięki pomocy Zachodu. Wszystkich tych nieszczęść, i jeszcze większych strat Europy i świata można było uniknąć, gdyby nie zbrodnicze decyzje Stalina z 23 sierpnia i 17 września 1939 r.

Senat wyraża przekonanie, że budowa stosunków przyjaźni i współpracy między Naszymi Narodami winna być budowana na gruncie prawdy, wzajemnego poszanowania wolności, z którą nierozzerwalnie wiąże się odpowiedzialność za przeszłość i przyszłość.

